

מקיים, ומשבת לא קשה לפ"מ שהכ"מ עצמו פירש בהלכות שבת דאפ"ל דפסק כרב יוסף. ויש הכרח בלא"ה דפסק דמחפה מדין זורע ולא מדין חורש דאל"ה תיקשי דממתני' דמכות כ"א הנ"ל דחורש בשביעית מוכח דחורש בשביעית לקי והוא פסק דלא לקי, אע"כ דמפרש לה מדין מחפה וזורע אבל חורש לא לקי. ודו"ק.

סימן קה: בענין זריעת תפוחי אדמה בכרם

א.

בירוחן "קול תורה" (אייר תש"ז) דן בשאלה זו של איסור זריעת תפוחי אדמה בתוך הכרם כ"ג הראשלי"צ ורה"ר לא"י הגר"צ עוזיאל (שליט"א) [זצ"ל], ואחרי שהאריך בבירור השיטות לענין זרעים, מסיק לבסוף וז"ל:

אבל לקושטא דדינא נ"ל ברור ומחזור שתפוחי אדמה הם מין ירק. ואמינא לה ממש"כ הרמב"ם וכו' (כאן מצוטט הרמב"ם ספ"א מכלאים). מדבריו למדנו שרק הזרעים הדומים לקטניות זאת אומרת שנובטים מן האדמה ונותנים פרי. ובכל זה גם המלפפונים והאבטיחים ופול המצרי הם בכלל זרעים. וכל דבר ששרשיו הטמונים באדמה הם פרי כגון הבצלים והשומים הלפת והצנון והתרדס וכו' והמרור אלו הם הנקראים מיני ירקות. מכאן יוצא הדין מחזור כשמלה הואיל ותפוחי אדמה הם פרי, הרי הן כמיני הצנון והלפת שהן מיני ירקות, ותפוחי אדמה כיו"ב הן מין ירק ואסורים לדברי הכל מדין תורה, עכ"ל.

מסקנא זו על יסוד דברי הרמב"ם היא תמוהה מאד לענ"ד. ראשית יש להעיר, שדברי הרמב"ם לא הובאו במילואם, נשמטו ממנו שני קטעים חשובים, אשר בהם תלויה הגדרת המינים שהם זרעים או ירקות. בהגדרת המין השלישי מהזרעונים, והם זרעוני גינה כותב הרמב"ם: "והם שאר זרעונים שאינם ראויים למאכל אדם והפרי של אותו זרע מאכל אדם" (ה"ח), ואח"כ (ה"ט) הרמב"ם מחלק זרעוני גינה לשני חלקים וז"ל: "ויש מזרעוני גינה זרעונים שדרכם לזרע מהם שדות, כגון הפשתן והחרדל ואלו הם הנקראים מיני זרעים, ויש מזרעוני גינה זרעונים שאין דרך בני"א לזרע מהם אלא ערוגות קטנות וכו' ואלו הן הנקראים מיני ירקות" עכ"ל. עפ"י יוצא ברור שהרמב"ם מגדיר בשם זרעים אותם זרעוני גינה (דהיינו הזרעונים שהם עצמם אינם ראויים למאכל רק פריים כפי שהגדירם לעיל), שנזרעים על פני שדות גדולים, וירקות הם אותם זרעוני גינה עצמם, אלא שאינם נזרעים על פני שדות גדולים, רק ערוגות קטנות. ולא ידעתי איך אפשר ללמד מדברי הרמב"ם "שרק זרעים הדומים לקטניות" הם בכלל זרעים, וכל דבר ששרשיו הטמונים באדמה הם פרי נקראים "ירקות", בשעה שהרמב"ם לא הזכיר כלום מחילוק זה, וכל עיקר החילוק לא תלה אלא בסדר הזריעה, אם הוא בערוגות קטנות או בשדות.

ב.

ועי' בשו"ת "משפט כהן" למרן הרב זצ"ל (תש" כ"ח) כי בא"ד וז"ל: "והחלוק בין זרעים לירקות בשםם כי (הר"מ), שמה שדרך לזרע מהם שדות שלמים נקראים מיני זרעים" עכ"ל. אכן בסוף דבריו כי: "ולא הוכרע עדיין אם הגדר שגדר הרמב"ם בשם זרעים וירקות בעניני הרחקה שבפ"א, הוא כולל ג"כ את החילוק שביניהם לענין כה"כ". עיקר ספיקו דשמה הגדרת הרמב"ם בספ"א לא קאי אלא אכלאי זרעים ולא בכלאי הכרם, אבל עצם ההגדרה ברורה היא דתליא בהא דשטח השדות שרגילים מינים אלה להזריע ולא בשום דבר אחר. אי"כ לפי הגר"צ עוזיאל (שליט"א) [זצ"ל] הנ"ל שלא נסתפק בזה כלל, אלא מיפשט פשיטא לי' דהגדרת הרמב"ם ספ"ק הנ"ל קיימא גם אכה"כ, המסקנא צריכה היתה להיות להיפך, שתפוחי אדמה לפי דעת הרמב"ם הם מיני זרעים שאף הם נזרעים בשדות ולא בערוגות קטנות דערוגות קטנות היינו וי על וי (עי' תו"ט פ"ג מכלאים ריש מ"ב), וכל קלח אחד של תפוחי אדמה תופס שטח יותר גדול מו' על וי.

אכן כבר כתבנו שמרן הרב זצ"ל נסתפק אי הגדרת הרמב"ם קאי גם אכה"כ, וכי "ולא הוכרע עדיין". אך מקור לספק זה לא ידענא ולא מצאתי במי מקודמיו שעמד להסתפק בזה, דלכאורה הדבר פשוט שהאי כללא דכילל הרמב"ם בפ"ק קאי אכל דיני כלאים, ואי איתא דבכה"כ יש הגדרה אחרת לענין, הו"ל להשמיענו בהתחלת פ"ה דהתחיל בהם בדיני כה"כ, ועוד שישוד דברי הרמב"ם בחלוקו לענין כה"כ בין זרעים לירקות ותבואה בנוי על הגמרא מנחות ט"ו: "שאר זרעים מדרבנן", דאיהו מפרש זרעים הכונה לאפוקי ירקות ג"כ אתא, (עיי' כ"מ פ"ה ה"ג). וחילוק בין זרעים לירקות לא מצינו אלא במתני' פ"ג מ"ב מכלאים, והוא החילוק שהביא הרמב"ם ספ"ק הנ"ל עפ"י פירושו שם במשנה עיי"ש. אי"כ מנלן לחדש ספיקות מלבנו, ולומר דכאן הדבר תלוי בהגדרה אחרת, מה שלא נזכר מזה כלום.

ג.

ואולי י"ל דספיקו של מרן הרב זצ"ל הוא משום שלענין כה"כ לא מסתבר לחלק בזה, דבשלמא לענין ערוגה (פ"ג מכלאים) דנזכר החילוק שבין זרעים לירקות אפשר להסביר לפי הרמב"ם בזה, שכיון שזה נזרע על פני שטחים גדולים הרי זריעת הרבה מינים בערוגה קטנה נראה כערבוביא, משא"כ ירקות שדרכם להזרע מעט מעט. אבל מאיזה טעם נבא להבדיל בין זה לזה לענין כה"כ, ואיפה נרמז בתורה שירקות משום שנזרעים ערוגות הם אסורים בכרם מה"ת, וזרעים שנזרעים בשדות גדולים לא נאסרו. ומשום"כ מסופק לומר דשמה כאן חילוק אחר ישנו.

ויש קצת לסייע לזה מדברי הרדב"ז (פ"ה מכלאים ה"ט), שכתב שהרמב"ם דחה לדברי התוספתא מהלכה שכי' התם הדלועים והאבטיחים והמלפפונים מיני זרעים "דפשיטא דמיני ירקות הם" עכ"ל. ואם ירקות היינו שנזרעים ערוגות קטנות, הרי מינים אלה באמת אין דרכם להזרע אלא שדות גדולים ולא ערוגות קטנות של וי על וי (עי' פיה"מ פ"ג מכלאים מ"ו), ואכמ"ל ובמק"א הארכנו בע"ה. אבל לקושטא דמילתא נ"ל דאין מקום להסתפק בדבר, דמכיון שהרמב"ם לא פירש חילוק אחר לענין כה"כ, החילוק דספ"ק שריר וקיים הוא גם לעניננו. וכ"נ להדיא מהכ"מ (פ"ה ה"ג) שכי' בדעת

הר"מ שקטניות הוי כה"כ מה"ת, וע"כ הוא משום דזרעים דמייירי בהו הרמב"ם אינם כוללים קטניות, והוא עפ"י מה שהגדיר הר"מ ספ"ק הנ"ל דזרעים הם שייכים למיני זרעוני הגינה.

ויש עוד כדמות רא"י לזה ממש"כ הרמב"ם שם: "כשיזרעו כל מיני זרעונים אלה ויצמחו נקרא הצמח כולו כל זמן שלא ניכר הזרע דשא ונקרא ירק". והנה ברור שהרמב"ם לא בא ללמדנו פה פרק בהלכות הלשון העברית, אלא מה ששייך לענינו. אולם תמוה "שדשא" לא נזכר בשום מקום ברמב"ם לענין כלאי זרעים. (בגמרא אמנם הובא: הרכיב ב' מיני דשאים (חולין ס'), אולם הלכה זו הושמטה כידוע, מהרמב"ם (ע"י כ"מ פ"א ה"ה). ורק בכה"כ נזכרים מיני דשאים (פ"ה הי"ט). א"כ מוכח דהגדרתו ספ"ק הנ"ל קאי גם אכה"כ.

והחילוק בסברא שבין זרעים לירקות לענין כה"כ אפ"ל אולי, שאותם המינים הנזרעים על פני שטחים רחבים אין דרך לזרועם בכרם שהגפנים מפריעים. ולא אסרה תורה אלא מה שהדרך לזרוע בין הגפנים והם הירקות שנזרעים בערוגות קטנות.

ד.

אכן לפ"ז תבואה שדרכה להזרע על פני שדות גדולים (פיה"מ לרמב"ם פ"ב מ"ט), אינו מובן משום מה יש בו איסור תורה בכה"כ כמבואר ברמב"ם, ואולי ס"ל לרמב"ם ז"ל דעיקרא דקרא בתבואה משתעי, דלשון "המלאה" שנאמר בכה"כ (דברים כ"ב) משמעותו בתבואה שבהתבשלה הקשים מתמלאים (ע"י לדוגמא הבאת שליש לענין מעשרות, פ"א ממעשרות, שבתבואה סימנה מששקע במים, דהיינו שהגרעין כבד, וע"ע ברש"י עה"ת במדבר י"ח, כ"ג "כמלאה" פירש"י לשון בישול תבואה שמתמלאת), וע"כ בתבואה לא מפלגין מידי בהא.

ולכאורה צ"ל הכי גם לשיטת רש"י במנחות (ט"ו הנ"ל) בהא דקאמר קנבוס ולוף אסרה תורה דפירש"י לוף מיני הקטניות (וכ"פ ר"פ י"ח דשבת שהוא מין קטניות). ולדעתו לכאורה א"א לתרץ הקושיא על גמרא זו שהקשה הר"ן ר"פ ראשית הגז מהא דחזינן התם דחטה ושעורה בכרם לוקה, והר"ן תירץ דגמרא דידן קאי רק בזרעוני גינה שאינם נאכלים. ואם זה מין קטניות, הרי דהזרעונים נאכלים (דזה עיקר החילוק שבין זרעוני גינה לקטניות, ע"י ר"מ ספ"ק דכלאים הנ"ל, וע"ע מתני' דכלאים פ"ב מ"ב), וכ"כ מפירש"י המשנה הנ"ל שכתב דאין הלוף נאכל כמות שהוא חי אפילו לבהמות, ומזה נראה דכשהוא מבושל הרי הוא ראוי גם לבני"א. וא"כ חילוקו של הר"ן ליתא, דגם לוף זרע נאכל, והר"ן יפרש שלוף זה הוא ממניי הבצל כמשי"פ הר"מ במשנה פ"ב מ"ה מכלאים, שעליה מתבסס כנראה רש"י בטעם האיסור של קנבוס ולוף מפני שאין זרעם כלה, וא"כ הדרא קושית הר"ן לרש"י לדוכתא, דחזינן דתבואה יש בה כלאים ואלו במנחות קאמר גם במינים שזרעם נאכל, שרק קנבוס ולוף הוי מה"ת והשאר דרבנן, אלא מוכרח לומר דחילוק יש בין תבואה לשאר המינים, ותבואה היא ודאי דאורייתא, ורק בשאר מינים חוץ מתבואה חילקו. אכן יתכן דרש"י יחלק באופן אחר כשיטת הרמב"ן או הראב"ד, כמו שיתבאר להלן.

ה.

וראיתי בתפא"י במשנתנו (פ"ה מ"ח) בהא דקאמר התם "וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם" שפירש המושג "זרעים": "כקטניות ופולין וכדומה מיני זרעים". ובהא דאינם כלאים פ"י דהוא רק במיני זרעים, והגדיר זרעים בזה שפרים נאכל ולא עליהם, אבל תבואה וירקות (כנראה עפ"י הנ"ל כונתו, לאלה שהעלים שלהם נאכלים) הם מה"ת.

ולא ידעתי לאיזו שיטה קאי, אי לדעת רש"י, כמו דמשמע פשוט דבריו שכינה בשם זרעים קטניות ופולין, והיינו כמשי"כ רש"י שהלוף מין קטניות, ואהא הוא דקאמר בגמרא "שאר זרעים מדרבנן" מנ"ל דלדעה זו ירקות מה"ת, דבגמרא אין רא"י אלא לענין חטה ושעורה וכנ"ל אהר"ן וע"י לעיל מה שהתקשינו בדעת רש"י גם לענין תבואה מנ"ל איסור תורה. אבל לענין ירקות לא שמענו לדעתו כלל, ושמה כשאר ראשונים ס"ל, דירקות הוי מדרבנן, ושלא כהרמב"ם. ואם אליבא דהרמב"ם קאי, כבר הבאנו לעיל (אות א') לשון הרמב"ם שחילק זרעוני הגינה לזרעים וירקות, ומזה נראה דמיני הקטניות אינם כלולים במושג זרעים.

וכן הדבר מפורש בדברי הכ"מ (פ"ה ה"ג) בדעת הרמב"ם דתבואה וקטניות וירקות הוי מה"ת. ואם אמנם יש לכאורה מקום לשאול ע"ז מהא דפול המצרי דקחשיב לה במיני זרעים (שם הי"ט), ופול המצרי זרעו נאכל, כדאמרין בנדרים (נ"ה) הנודר מן הדגן אסור בפול המצרי (דמדי דמידגן הוא). צריך לומר דפול המצרי עיקר אכילתו הוא בעודו לח כירק (ע"י לעיל נ"ד הנודר מן הירק וכו' ואסור בפול המצרי לח), וע"כ מחשיבים אותו בכלל זרעים כזרעוני גינה שנזרעים שדות גדולים. וזהו באמת החידוש שהשמיענו בהלכה זאת, שאעפ"י שגם גרעיניהם נאכלים אינו בכלל קטניות. [ומה שנראה לכאורה שאף הני זרעים שהם נאכלים כגון הפול המצרי אין בהם איסור אפילו מדרבנן, ואילו הכ"מ פ"ה ה"ג הנ"ל מסיק דמינים הנאכלים יש בהם איסור דרבנן, ע"י בהגהות "דברי ישראל" לספר שערי צדק (משפטי הארץ פ"ד), שדקדק מתוך שינוי לשון הרמב"ם, שאיסור יש גם בפול המצרי אלא שאינו מקדש, וככל הני דאסירי מדרבנן ואינם מקדשים (פ"ז מ"ג)].

גם מה שהגדיר התפא"י הנ"ל שזרעים היינו אלה המינים שפרים נאכל, וירקות היינו שעליהם נאכלים, לא ידעתי להולמו, דהרי הצנון והלפת והבצלים דקחשיב להו הרמב"ם בין ירקות השורש שלהם נאכל, ואולי כונתו להדגיש רק לענין זרעים "שאין עליהם נאכלים" וירקות היינו שנאכל גם הפרי וגם העלים, ולזה אין סתירה מהני שחשבנו, דשמה גם עלים שלהם נאכלים. אולם עצם חילוק זה בין זרעים לירקות לא מצאנוהו ברמב"ם, ואף שאר הראשונים (הר"ש והרא"ש) הגדירו ההבדל שבין ירקות וזרעים שזרעים אלימי וינקי טפי (ע"י בפירושיהם בפ"ג מכלאים מ"ב), וחילוק זה לא זכרו ולא העלו על לב.

אכן במה שנוגע לני"ד דתפוחי אדמה, גם לפי הגדרה זו דהתפא"י תורת זרעים עליהם שאין עליהם נאכלים אלא פרים.

ו.

ובמה שסיים הגרבי"צ עוזיאל (שליט"א) [זצ"ל] מכיון שהעלה שמין ירק הם "אסורים לד"ה מה"ת", אף כאן יש הרבה מקום לדון. ואם כי בתפא"י בתי כלאים (כה"כ אות ל"ח) מפורש כדבריו לכאורה, וז"ל שם: "לתוס' וגם להר"ן גם שאר מיני ירקות וזרעים וקטניות אסורים מה"ת, ורק ירקות שאינם ראויים לאדם ואעפ"כ מקיימים אותם לבהמה או לשאר צורך הם הם שאסורים בכרם רק מדרבנן. **וכן החליט גם הכ"מ**" עכ"ל. מפורש מדבריו כדעת הגרבי"צ הנ"ל, דירקות הנאכלים לאדם אסורים לד"ה מה"ת. אך לפענ"ד אין הדבר כן.

הנה דבריו מבוססים על דברי הר"ן ר"פ ראשית הגז שאף דברי התוס' (מנחות ט"ו) מטיין כן, שמחלק בין זרעוני גינה שאינם נאכלים שבהם האיסור מדרבנן (חוץ מקנבוס ולוף וכיו"ב), אבל לא במינים הנאכלים. ופי' כנראה כונת הר"ן שאין נאכל לא הפרי ולא הזרע. ומזה יצא לו שכל שהירקות נאכלים באיסור תורה הם. אבל זה מופלא מאד, שזרעוני גינה היינו שאין **הזרעונים** נאכלים אבל הפרי נאכל כמפורש ברמב"ם שהובא בראש דברינו: "והשלישי מהם הוא הנקרא זרעוני גינה והם שאר זרעונים שאינם ראויים למאכל אדם **והפרי של אותו הזרע מאכל אדם**" והוא גם הפי' במשנת כלאים (פ"ב מ"ב) "זרעוני גינה שאינם נאכלים" עיי"ש בפיה"מ לר"מ. וגם הקנבוס והלוף נאכלים הם לאדם. וכ"כ הרדב"ז (פ"ה הי"ט) שעלי הקנבוס נאכלים, וכן הלוף מפורש במשנת שביעית (פ"ז מ"א) שהוא מאכל אדם.

ומה שרוצה לומר דהרמב"ם מחולק עם התוס' לענין מיני ירקות דקאסר להו רק מדרבנן, ומיני זרעים וקטניות מותרים אפילו מדרבנן, והתוס' והר"ן מחולקים עליו ואוסרים בכל הני כל דהם נאכלים באיסור תורה, ותלה הדברים בהכ"מ. מהכ"מ מבואר ההיפך מזה. שכן הם דברי הכ"מ: "ומשמע לי דוקא דהיינו במיני זרעים שאינם נאכלים אבל תבואה וקטנית וירקות אסור מה"ת, שהרי כ' בסמוך דעל תבואה וירק לוקה, משמע דלוקה מה"ת. וכ"כ התוס' דתבואה דה' מינים מה"ת וכ"כ הר"ן וכו', ומ"מ נראה שהתוס' והר"ן חולקים על רבינו בירק" עכ"ל.

כונתו ברורה, דדברי הרמב"ם מפורשים דירקות דינם מה"ת, והא דקאמר במנחות "שאר זרעים דרבנן" הכונה רק על הני מינים שנקראו "זרעים", והיינו אלו שנתפרשו פ"ג מכלאים מ"ב, אבל מירקות לא מיירי מידי, והם באמת מה"ת, כמו התבואה, וכמו שנתבאר לעיל בטעמו. ואילו הר"ן דכ' דגמרא מנחות מיירי בזרעוני גינה שאינם נאכלים כלל הכל בכלל בין זרעים ובין ירקות, שהרי כולם זרעוני גינה הם וכמו שנתבאר לעיל. נמצא דלדעת הר"ן מוצא מן הנידון במנחות רק התבואה והקטנית שהם זרעים נאכל ולא כלל זרעוני גינה הם, אבל ירקות לא הוצאו (ואדברא מתוך מה שנתבאר לעיל (אות ד'), יוצא דהר"ן מפרש להלופ כמו הרמב"ם בפיה"מ דהיינו מין הבצל דהינו ירקות, ובהו הוא דקאמר דרק הלוף וכיו"ב הוי כלאים מה"ת. ולפי' כל הירקות לדעת הר"ן והתוס' אין איסורם אלא מדרבנן, והיינו בשנאכלים דירקות פרים נאכל וכנ"ל. ופליגי אדהרמב"ם דמחייב בירקות מה"ת. ודברי התפא"י לא ידעתי לישבם. עכ"פ הדברים ברורים בדברי הרמב"ם ובתוס' והר"ן שנחלקו עליו, כפי שכי' הכ"מ.

ומעתה גם אם נחליט כדעת הגרבי"צ עוזיאל הנ"ל שתפא"י ירקות הם, ג"כ אין לקבע ש"דברי הכל הוא איסור תורה" דלדעת התוס' והר"ן גם ירקות אינם איסור תורה. מכש"כ שכבר נתבאר לעיל שגם לדעת הרמב"ם נראה דכלולים הם במיני הזרעים כיון שזרעים בשדות גדולים ולא בערוגות קטנות.

ז.

אכן לפ"מ שנתבאר לעיל, שקטנית היא מה"ת כה"כ לכו"ע, והוגדר החילוק שבין זרעים לקטניות, שזרעים שייכים לסוג זרעוני גינה שאין זרעם נאכל, יש מקום לעורר דתפא"י יחשבו לענין זה כקטניות. עפ"י הנוהג בחקלאות שזרעים את התפא"א **עצמו**, א"כ הוא הוא שזרעו נאכל, דלפי הנ"ל כלול הוא בקטניות (הדיון לענין תפא"א בפסח מצד גזירת הקטניות ידוע, ואינו ענין לכאן), ויהי' בו איסור תורה מטעם זה.

אולם נראה שגם זה אינו, דנהי דנהוג לזרע את עצם התפוח-אדמה, מ"מ מבחינה בוטנית אין הוא הזרע, כי הזרע שלו נמצא על גבעולו בצורת כדור קטן ירוק לאחר הפריחה. (בא"י אין זרעו מבשיל אלא במקרים נדירים מאד. אולם בארצות אחרות זה מצוי). והבוטניקן הידוע בור-בנק זרע את הגרעינים ההם והוציא מהם תפא"א, וחיידש גם עיי"ז זנים חדשים (עי' עכ"ז בספרי הבוטניקה), והתפא"א אינו אלא פקעת השורש, שיש לה ג"כ טבע להתפתח (וה"ז כיחור באילנות). וגם בבצל שהחשיב הרמב"ם למין ירקות, השייכים לזרעוני גינה שאין זרעם נאכל, נהוג כך, שזרעים הבצל עצמו, עי' בסוף הנודר מן הירק דקחשיב להו לבצלים דבר שאין זרעו כלה, והיינו שרגילים לזרע הבצל עצמו. ויש לו גם זרעים למעלה, הנזרעים ומוציאים בצלצל קטן, שחוזרים וזרעים אותו בכדי שיגדל ותורת זרעוני גינה עליו. וה"נ בתפא"א כן, ואעפ"י שאין רגיל להשתמש בזרעיו בחקלאות, מחמת הטיפול הממושך ומחמת עוד כמה סיבות שאין כאן המקום לפורטם, אין זה משנה את עצם היסוד הטבעי של הצמח, שהוא שייך לסוג זרעוני הגינה.

וכמוכן לפי סברת החילוק שבין זרעוני גינה למיני תבואה שהם מה"ת לפי דברי הר"ן הנ"ל. ונתפרש החילוק בדברי הרשב"א חולין (פ"ב): "שהתבואה גדלה ועושה ערבוביא, משא"כ זרעוני גינה דבין הגפנים אינם עושים ערבוביא", והוא ע"כ משום דערבוביא נעשה ע"י שמעורבים המינים הנאכלים השונים, דאי לא"ה אינו מובן משו"מ אין אותה ערבוביא בזרעוני גינה כמו בתבואה, א"ו כנ"ל, א"כ סברא זו עצמה שייכת גם אתפא"א אף אי היינו מחשיבים את התפא"א עצמו כזרע, דמ"מ הא אינו מעורב עם הגפן, ואכתי דמי לזרעוני גינה, ולא לתבואה וקטנית.

ח.

צדדנו לומר דתפא"א לסוג הזרעים יחשבו, ולפי' כה"ג שלא נזרעו במפ"י שלא בכרם נטוע מעיקרא, נראה דלדעת הרמב"ם אין בו איסור זריעה לשום שיטה, כמו שנבאר.

לדעת הרדב"ז בפי הרמב"ם (פ"ה ה"ג) כל מיני זרעים מותרים אפי' מדרבנן ולא גזרו בהם אפי' במפ"י. וגם לדעת הכ"מ י"ל דמודה לחילוקו של הגר"א (יו"ד רצ"ו ס"א) בביאור הסתירה שבדברי הרמב"ם שכי' בה"ג שזרעים יש בהם איסור דרבנן, ואילו בה"ו כי שמוותרים לגמרי. וחילק הגר"א שבה"ג המדובר כשזרע במפ"י, שבמיני התבואה אסור מה"ת ע"כ גזרו גם בזרעים מדרבנן. אולם בה"ו המדובר שלא במפ"י שגם בתבואה אינו אלא מדרבנן, ע"כ בזרעים לא גזרו כנ"ל. ואעפ"י שהכ"מ מתרץ באופן אחר את הסתירה הנ"ל בדברי הרמב"ם י"ל דלא פליג על הגר"א בעיקר הסברה דודאי מילתא בטעמא היא, דלא גזרו גזירה לגזירה אלא היכא שנתפרש בהדיא. אלא דנראה לו דוחק להעמיד הא דה"ו שלא במפ"י, דרך בה"ל ז' מתחיל הרמב"ם לבאר דין זריעה שלא במפ"י בתבואה. ולא מסתבר לומר שעוד טרם שביאר הרמב"ם דין זריעה שלא במפ"י בתבואה יבאר דין זריעה זו בזרעם.

אכן דעת כל שאר הראשונים, התוס', הר"ן, הרמב"ן, הראב"ד, הרשב"א, ספר יראים, וכן הגר"א בשיטת עצמו (שנו"א פ"ה מ"ח) שיש גם בכה"ג איסור דרבנן בזרעים, וכפשוטו הגמרא מנחות ט"ו. ע"כ אין להקל בזה ולהסתמך על דעת הרמב"ם כיון דרוב הראשונים לא ס"ל הכי. אם לא בשע"ד גדול כגון בשנות רעבון ומלחמה יש לעיין בדבר עפ"י כללי ההוראה שבאו"ה, לסמוך על דעת יחיד נגד רבים באיסור דרבנן.

אולם כל זה הוא רק באופן שתפוי"א נזרעו בכרם עם עוד מין אחר דאיכא ג' מינים. אבל אם זרע רק תפוי"א דהוי מין א' עם הכרם בזה לכאורה נראה לדון להקל. דהרי דעת הר"ן והר"י והרא"ש והרמב"ן והראב"ד והרשב"א שאין במין א' לדעת ר' יאשי' דקיי"ל כות"י אפילו **איסור מדבריהם** (עי' בדברי הראשונים הנ"ל במקומם). וכן היא דעת הכ"מ גם בדעת הרמב"ם. אמנם הר"ן (ר"פ ראשית הגז) נוקט ברמב"ם שגם מין א' מקדש וכן נוקט בדעתו בפשיטות הלח"מ (פ"י ממאכלות אסורות), וכי"נ דאי פשטות לשון הרמב"ם בה' כלאים ומא"ס, עיי"ש. ובכה"ג שמקדש ס"ל לרמב"ם שהוא גם אסור מה"ת אלא שאינו לוקה (עי' כ"מ פ"ה ה"ז).

אולם הרי כבר נתבאר שלדעת הרמב"ם בין לשיטת הרדב"ז ובין לפי הבנת הגר"א ה"ז מותר ממילא כיון שהוא מין זרעים. ולשיטת הכ"מ, אף אם נסבור שחולק על הגר"א ודלא כמו שצדדנו לעיל, הרי ג"כ מותר, כיון דלדעתו גם הרמב"ם מודה לשיטת שאר הראשונים שאין איסור כלל במין א'. וא"כ נמצא דלענין תפוי"א מין א' בכרם שנזרע מכבר, לכאורה אין בית מיחוש כלל ולכלל הדעות מותר.

אכן לפענ"ד יש בו מקום לדון לחומרא מצד אחר. והוא עפ"י שני"ל לפרש דעת הרמב"ם לחלק בין זרעים לתבואה וירקות באופן אחר מהמבואר בדברי הכ"מ. דודאי עיקר החילוק בין זרעים שהם זרעוני גינה הנזרעים על פני שטחים גדולים לירקות הוא קשה מאד ודחוק מאד בסברה (עי' לעיל בדברינו אות ג'), גם לשון הרמב"ם שכי' בקנבוס ולוף שהם **נגמרים** עם תבואת הכרם, לא משמע דהכונה לגידול הנמשך ג' שנים כמו שפי' הכ"מ דבריו (ועי' בהיכל מים משה"ק), ע"כ נלפענ"ד כונת הרמב"ם **לעונת התבשלות הפרי** של הקנבוס והלוף, דרך קנבוס ולוף מאחרים תקופת התבשלות לעונה שבהם הענבים מתחילים להתבשל. והא דאסרה תורה רק הני, נראה שהוא אליבא דהרמב"ם לשיטתו שמקשר איסור התבואה עם הגעת הענבים לפול הלבן (עיי"ש הי"ג, י"ד), ונמצא דאלה המינים המתבשלים יותר מוקדם לא יתכן בהם הדין דאיסור הזרע, שהרי כל זמן שלא הגיעו הענבים לפול הלבן גם הזרע אינו נאסר לרמב"ם וכנ"ל, ע"כ אין בהם איסור כלאים גם לזריעה, דהרי קרא מיירי בהני מינים דיתכן בהם דין קידוש הזרע. ומעתה מובן שפיר החילוק שבין ירקות לזרעים, דירקות גדלים על כל מים (ר"ה י"ד), משא"כ הזרעים, והוא גם הטעם שירקות נזרעים על פני ערוגות קטנות, לפי שסדר ההשקאה הי' בימים ההם ביד והוא מפורש בדברי הכתוב: "והשקית ברגלך כגן הירק" (דברים י"א, ע"ע כלאים פ"ג מ"ג פיה"מ להרמב"ם), משא"כ הזרעים שלמטר השמים שותים מים הם נזרעים על פני שטחים גדולים, ומתוך שהירקות גדלים על כל מים אין לקבע בהם עונת התבשלות קבועה, שהרי בהשקאה יכולים הם לגדול ולהתבשל בכל עונת השנה (וכן רואים באמת בימינו שהירקות מצויים בכל העונות). וע"כ קאמר הרמב"ם שפיר דירקות איסורם מה"ת (וכדעת הכ"מ), והיינו משום שמתבשלים גם עם תבואת הכרם ואיכא לקיומי בהו דברי הכתוב "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם", משא"כ שאר מיני זרעים חוץ ממינים המאחרים שהם קנבוס ולוף וכיו"ב, אין בהם איסור תורה, כיון שסיפא דקרא דקידוש לא יתכן בהם. ואם כנים אנחנו בפי' דברי הרמב"ם, יש מקום לעורר ספק גדול בדין תפוי"א, מכיון דכיום נהוג הדבר שתפוי"א באה"ק גדלים **בהשקאה** ומתבשלים באמת בכל עונות השנה, ויש בהם גם המתבשלים עם תבואת הכרם ממילא יש מקום לומר שיהא בהם איסור תורה, דהרי לפי הנ"ל אין הגורם העיקרי להתיר הזרעים מה שנזרעים בשטחים גדולים, דזה אינו מעלה ומוריד לעצם האיסור. ולא שימש הדבר בשעתו אלא לסימן **היכר**. שכל המינים הגדלים בשטחים גדולים הם המינים הגדלים מהגשם ובו הם תלויים, וע"כ עונת בישולם היתה כלה בזמן החורף או בסיומו הרבה לפני עונת התבשלות הענבים, שהרי הגפן בחורף משירה עלי' ואינה מתחילה לפרוח אלא באביב (עי' מתני' פ"ז מ"ב). וכל זה לא הי' אלא בזמנם, אבל עכשו שמשמששים בשיטת ההשקאה בצינורות מה שאפשר להשקות גם שטחים גדולים כאשר עינינו רואות, שוב סימן היכר זה אין כוחו יפה, וכל עיקר יש לנו לבחון כל מין ומין לפי מה שהוא, אם יש בו שמתבשל בעונת הענבים או לא, ותפוי"א כנ"ל דודאי עיי' שיטת ההשקאה מתבשלים גם בהתחלת הקיץ, יש מקום לומר שיהא בו איסור תורה.

עומדת לפנינו בזה איפוא שאלה אם השינוי שבא בעקבות דרך העיבוד החקלאי שבזמננו, יכול להשפיע ולשנות את ההלכה, דפשוטא דמילתא שהוא כן, כיון שההלכה תלוי' **בסיבה** ידועה כל שבטלה הסיבה ממילא משתנה גם התוצאה, ועי' בכגון זה לענין ד"א של עבודת הכרם בערוך השלח יו"ד רצ"ו סל"ה וכרם הארץ ה' מ"ח, ותורת הארץ סי' י" ס"ק כ"א. ומ"מ צ"ע לדינא, ולמעשה יש להחמיר. כנלע"ד (ועי' בבירור שיטות הראשונים מש"כ בספרנו "ארץ חמדה" ספר ב', חלק א' מדור ד' פ"ה, ולענין תפוחי אדמה בכרם שם חלק ב' סימן י"ד).